
Erdő Péter

„Az Eucharisztia, mint az Egyház létének forrása”

Mindenekelőtt egy jó hírrel kezdeném. A Vatikán honlapján megjelent a hír, hogy a Szentszék elismerte Brenner János vértanúságát. Ez azt jelenti, hogy a papságunk és az Eucharisztia iránti tisztelet új példaképet és új pártfogót kap. Ez nagy ünnep egész magyar egyházunk számára.

A programban úgy láttam, hogy csak a nevem szerepel, de közben nekem valaki egy címet is adott, mégpedig azt, hogy „Az Eucharisztia, mint az Egyház létének forrása”. Úgyhogy csak a mai délelőtt alapján is azt gondolom, hogy kockázatos a feladat, kivált úgy, hogy a tegnapi előadásokat nem is hallottam. Nyilván nagyon sok mindenki és sok értékes információt mondott már erről a témáról. Néhány hangsúlyt szeretnék helyezni főleg a kérdés történeti vonatkozására. Nem szeretnék filozófiai kérdésekkel foglalkozni, de még a szisztematikus teológia magasságaiba se emelkednék, hiszen hallottunk erről keleti és latin teológiai megfontolásokat egyaránt. Szeretnék beszélni a kezdet kezdetéről és annak fényében válaszolni arra a kérdésre: „Az Eucharisztia az Egyház létének forrása?”

Négyféle beszámoló van az Újszövetségben az Eucharisztia alapításáról, az úgynevezett Máté-Márki és a Lukács-Páli változat. Jungmann szerint nagyon fontos dolog a lukácsi és az első korinthusi levél szerinti előadásban Jézusnak az a kijelentése, hogy „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!” Nagyon kevés idővel Krisztus halála és föltámadása után tanítványai körében élt az a tudat, hogy magának Jézusnak az volt a kívánsága, hogy az utolsó vacsorán történeteket valamiképpen tegyék jelenvalóvá, tartsák fenn. Arról nem is beszélve, hogy Pál kifejezetten hagyományból vett formulával adja tovább az alapítás történetét. Ez a formula pedig készen kapott és csiszolt, már majdnem liturgikus jellegű. A megisméltésre való felszólítás, amit Jézusnak tulajdonít mind Lukács, mind a korinthusi levél, a tanítványok közösségét, a közösséget - „Ezt cselekedjétek!” - egy közös feladat letéteményesévé teszi, és ez a közös feladat hasonló, mint a Máté evangélium végén szereplő közös missziós parancs. Ott sem egyenként mondja, hanem többes szám második személyben, hogy „Menjetek el az egész világra!” Természetesen a Máté evangélium ma ismert formája újabb, mint az első korinthusi levél, és az utolsó vacsora Jézus történetében is megelőzi a kereszthalált, a feltámadást és a búcsúzkodást. Éppen ezért itt az egyik legősibb emlékről van szó, amely a tanítványokra egy közös feladatot bíz. A tényleges gyakorlat hasonlóképpen azt mutatja, hogy nagyon korántól, gyakorlatilag a kezdet kezdetétől a Krisztus tanítványoknak ez volt a közös cselekménye, a legsajátabb cselekménye, ahogy az Apostolok Cselekedetei 2,42-46-ban és 20,7-11-ben olvassuk. Idézték itt a mai délelőtt során is, hogy együtt imádkoztak a többiekkel a templomban, de a

kenyértörést házanként végezték. A kenyértörés az a sajátjuk volt, az különleges cselekménye volt már a Jézus Krisztusban hívők közösségének. Ezzel szinte megtaláltuk azt az elemet, ami őket a többiektől megkülönböztette. Ha erre nem mondjuk azt, hogy ez az Egyház kialakulásának az egyik oka, akkor nagyon nehezen tudnánk elképzelni másképpen, hogyan is jött létre a kezdet kezdetén. Az Újszövetség utolsó vacsora elbeszélései már liturgikus jellegű ünneplésben csiszolódott szöveget tartalmaznak és ez már a hagyománynak az újszövetségi könyvek leírása előtt egyfajta önálló részét, darabját alkotta. Szent Pál ráadásul, mint legrégebbi szövegszerűen ismert beszámoló, egy rabbinikus formával vezeti be az elbeszélést és azt mondja, hogy „az Úrtól kaptam ugyanis, amit közöltem veletek”. Az Úrra való utalás a hagyomány eredetét mutatja. A biblikusok feltételezik, hogy Pál a hagyományozott formulát lényegében szó szerint akarta közölni. Ugyanúgy vezeti be egyébként ő azt a hitvallást is, amelyben Jézus feltámadásának a hitét foglalja össze az 1Kor 15,3-ban: „Azt hagytam rátok, amit magam is kaptam”.

Az utolsó vacsora elbeszélésének mi a funkciója? Miért mondja el Szent Pál ezt a történetet a korinthusi levélben? Azért idézi az alapítás formuláját is, hogy az ünneplés helyes formáját Jézusnak az utolsó vacsorán követett gyakorlatával indokolja meg. Később – hogy ugorjunk az időben majdnem 200 évet – Szent Ciprián a püspökökről azt írja, hogy „Krisztus küldetését folytatják”, ezért a funkcióban való utódlás egyben Krisztus szavainak és tetteinek utánzására is kötelezi őket. A gesztusok is kötelező mintaként jelentkeznek a helyettes számára. Szent Ciprián minden püspökre azt mondja, hogy „Krisztus vikáriusa”. Ha pedig vikáriusa, akkor ne mézet meg más eledeleket konszekráljon, hanem ahogyan Jézusról hallottuk: kenyeret és bort. Tehát a konkrét gondolatmenet már Szent Pálnál is ez. Azért adja elő az utolsó vacsora történetét és az alapítás történetét, mert ezzel szabályt akar a korinthusi hívek elé állítani. Erre a szabályra pedig azért van szükség, mert visszaélések jelentkeztek: a pártoskodás, a társadalmi megkülönböztetés, illetve a részegeskedés. Ezek ellen próbál olyan érvet adni, ami felül áll minden kritikán.

Következő témánk az, hogy hogyan fejlődik ez az eucharisztikus ünneplés az ősegyházban. Ezt már itt az előadások során többen is érintették. Most egy nagyon egyszerű összefoglalását szeretném adni ennek, főként Jungmann nyomán. A legkorábbi emlékek, így az első korinthusi levél arra utalnak, hogy az Eucharisziát még étkezés keretében vagy étkezés kapcsán végezték. Így lehetett szó arról, hogy ki jobb ételt eszik, ki rosszabbat, ki többet iszik, ki kevesebbet. Ez az étkezés pedig vacsora volt. Jungmann kutatásai szerint az utolsó vacsora minden valószínűség szerint pászkavacsora volt, erre kifejezetten utal az Újszövetség többször: Mt 26,17-19, Mk 12,14-16, Lk 22,7-13. Vannak egyes modern vélemények, amelyek szerint mégsem az lett volna. Azonban az újabb dogmatikai szintézisek is, mint például a Scheffczyk–Ziegenaus féle dogmatikában, a szentségtani kötetben Anton Ziegenaus, határozottan állítják, hogy pászkavacsora jellege volt. Még ha esetleg csak egy vallási jellegű vagy szertartásos egyéb közös étkezés lett volna is, a kenyér megtörésével összefüggő áldás az ilyen étkezéseken egy jóval korábbi mozzanat, mint a kehely megáldása és az áldás kelyhéből való ivás. A legtöbb feltételezés szerint ez már a harmadik kehely vagy a harmadik pohár egy pászkavacsora keretében, míg a kenyértörés, illetve a kenyér megáldása a legelején szokott történni.

Az is kérdés, hogy az áldás kelyhéből mindenki ivott-e, illetve egy pohárból ivott-e mindenki? Ez egy olyan erős probléma a rabbinikus világban, hogy mind a mai napig a Talmudnak a kommentált szemelvényes kiadásában 2017-ben Oberlander Báruch elmagyarázza, hogy az áldás kelyhéből mindenkinek kell inni: „Igyatok ebből mindnyájan!” Az apró részletek és a szavak szintjén ott vagyunk az összefüggésben. Az, hogy mindenkinek ugyanabból a pohárból kell-e inni, vagy – mint manapság legtöbbször – külön poharuk van, már egy másik kérdés. A rabbik ezzel is foglalkoztak, még a fertőzés veszélyét is tudatosan igyekeztek elkerülni. Jungmann szerint először tehát a kenyér és a bor megáldása vagy átváltoztatása mintegy keretbe foglalta az étkezést, a közös étkezés pedig este volt. Hamarosan azonban a két eucharisztikus szín megáldása, konszekrálása egymás mellé került, és ezt követte, vagy esetleg előzte meg az étkezés. A fejlődés ezen első két fázisának valamelyikére utalnak – mint mondtam – a Szent Pál által bírált visszaélések. Ezt követően azonban igen hamar a konszekrálás elszakadt az étkezéstől. Önálló formában történt, imádságok keretében. Ekkortól vált lehetségessé, hogy az Eucharisziát reggel végezzék. Erre utal Plinius levelének megjegyzése, hogy „a keresztények kora reggel jönnek össze”. Ez a reggeli időpont egyben utalás lehetett Jézus feltámadásának időpontjára is. És nem a feltételezett vagy a filozófiailag kikövetkeztetett időpontra, hanem a tényleges emlékezetben megőrzött időpontra. A reggeli összejövetel volt csupán az az alkalom is, amikor az egyébként elfoglalt és számos kötelezettségtől terhelt keresztények találkozni tudtak. Napközben mindenkinek dolga volt, nagyon sok ember nem volt a maga ura, lehettek akár rabszolgák is közöttük. Ha nem a késő esti, akkor bizony a reggeli órákban volt alkalmuk az összejövetelre. A reggeli ünnepléssel függ össze, hogy az Eucharisztia összekapcsolódik a szentírási olvasmányokkal. A Tórából vett heti szakaszok és a Haftárak prófétai szövegeinek felolvasása a zsinagógában szombaton reggel történt, a reggeli istentiszteleten. Ezzel lassan kirajzolódik a szentmise szerkezete, de ez a „lassan” nem annyira lassú, tehát már az I. és a II. század fordulójától kezdve megvannak ennek a komoly jelei. Eszerint úgy tűnik, hogy bár a szentírási kánon, mint meghatározott ószövetségi könyvek elfogadása, főként pedig az újszövetségi könyveké, szintén jelentős azonosító tényezői a keresztény közösségnek, ám a könyvek meghatározása eleinte nem valami filozófiai okból történt, hanem a liturgiára tekintettel. Az volt a kérdés, hogy mit szabad, vagy mi kell felolvasni az istentiszteleten. Ilyen szempontból állították össze a legkorábbi kánonokat. Ezek a jegyzékek mind korukra, mind jellegükre tekintettel az Eucharisztia ünnepléshez képest egy későbbi fázist képviselnek. Bár manapság mondhatjuk azt, hogy a Szentírásnak ez a formája is konstitutív a keresztény közösség számára, aki ezt elveti, az elszakad a közösségtől is, ahogyan a korai nagy eretnokségek, Markion és mások esetében láthattuk.

Az Eucharisztia alapításának elbeszélése és az Eucharisztia alapításának ténye, mint az Egyházat létesítő erő. Az ősegyháznak azért volt szüksége az alapítás elbeszélésére, hogy megalapozza és megvilágítsa a kezdettől meglévő kultikus szokást, és hogy szabályt adjon az Eucharisziának az alapításhoz hű megújítása, jelenvalóvá tétele, celebrációja számára. Az utolsó vacsora is már legalább részben meghatározott szövegeket és gesztusokat tartalmazó normatív hagyományhoz igazodott, ha egyszer pászka vacsora vagy liturgikus étkezés volt, és ennek Jézus minőségileg új tartalmat adott. A keresztény Eucharisztia is ugyanígy meghatározott szövegeket és gesztusokat örökít át. Gesztusokat? Igen. Kezébe vette a kenyeret,

kezébe vette a kelyhet, megtörte a kenyeret, stb. Ezt éppen olyan fontosnak tartották, mint a szavak elmondását. Mindez pedig normatív hagyományhoz igazodott. Ezáltal is kapcsolódott ahhoz a kulturális modellhez, amely a zsidóság szakrális lakomáit jellemezte, ahogy ezt például Marcel Simon gyönyörűen kifejtette. Krisztus a rögzített szavak és gesztusok szerinti ünneplés új tartalmát és módját alapozta tehát meg. Összefoglalásként említem a II. Vatikáni Zsinat tanítását, amely pontosan erre utal, mikor azt mondja, hogy az Egyház az Eucharisztia révén él és növekszik folyamatosan, az Egyház műveli, kezeli, végzi az Eucharisziát, de az Eucharisztia alkotja, teremti, hozza létre az Egyházat. Így olvassuk ezt a Christus Dominus 11. pontjában, de így került bele az Egyházi Törvénykönyvbe is, mutatván, hogy a kezdettől mostanáig megvan ennek a normatív üzenete is.

Ugyanakkor az Eucharisztia konstitutív szerepe főként abban áll, hogy az Egyház egységének forrása és kifejezője, ahogy ezt a mai délelőtti folyamán is hallottuk. Ezzel teljesebbé válik Krisztus testének építése, ahogy ezt az 1Kor 10,17 tartalmazza. Eucharisztia és communio? Persze. Az áldozást és az eucharisztikus közösséget koinonia-nak, communio-nak is nevezték igen korántól. Ez a szó az Újszövetségben már közös részesedést jelent valakivel, vagy valakikkel, valamiben. Tehát nem egy elvont fogalom. Közös részesedés valakikkel valamiben. Itt Krisztusban, az ő testében és vérében részesednek közösen a hívők. Ezért a Katolikus Egyházzal való teljes közösség a plena communio – ahogy ezt a 205. kánonban az Egyházi Törvénykönyv is tartalmazza – látható, külsőleg is érzékelhető közösséget jelent. Ez pedig a hitvallás, a szentségek és a törvényes főpásztorok elfogadása. A szentségek esetében is elfogadról van szó. A teljes közösség nem azt jelenti, hogy valaki aktualiter bármelyik szentséget fölveheti, hanem hogy elfogadja, elismeri ezeket a szentségeket. Tipikus példa a szentáldozás. Ha valaki a halálos bűn állapotában van, akkor ettől még maradhat az Egyházzal teljes közösségben, ha elismeri a szentséget. Éppen most nem veheti magához, tehát nem eleven tagja az Egyháznak, de teljes közösségben van vele.

A következő megjegyzés az, hogy az egyházmegye fogalmát, tehát a helyi egyház, a részegyház fogalmát is ezek alapján határozza meg a Zsinat. A Christus Dominus 11-ben és a Lumen Gentium 26-ban azt mondja, hogy a püspök egyházmegyéjét a Szentlélekben az Eucharisztia és az evangélium révén egyesíti. Egység a Szentlélekben az Eucharisztia és az evangélium révén. Vagyis a részegyház létének is ez a forrása, mert a részegyház olyan egység – ezek szerint és a Zsinat szerint –, ahol autonóm és stabil módon jelen van az Eucharisztia lehetősége. Ezt pedig a püspöki ordo biztosítja. Visszatérünk oda, amit az utolsó vacsora elbeszélésekor találtunk, hogy közösen kapják a megbízást azok, akik ott részt vesznek. Ezért is szoktuk nagycsütörtökön a papság születésnapját és az Egyház születésnapját is ünnepelni az utolsó vacsorára tekintettel. Az Eucharisztia a keresztény papság, az egyházi rend létének célja és alapításának oka – hadd használjak egy filozófiai kifejezést – causa finalisa.

Ökumenikus vonatkozásban mindezek miatt az Eucharisziában való közösség olyan keresztényekkel, akik nincsenek a Katolikus Egyház teljes közösségében, olyan jel, amely nem felel meg a valóságnak. Ezt az Ökumenikus Direktórium is nagyon világosan kifejti. A fennálló közösség fokozatai szerint lehetségesek azok a különleges esetek, amikor a Katolikus Egyház előírása szerint egy nem katolikus kereszténynek mégis ki lehet szolgálatni az Eucharisziát. Viszont maga az

Ökumenikus Direktórium mondja, hogy ne csak azt vegyük figyelembe egy ilyen rendkívüli esetben, hogy katolikus szempontból mi lehetséges, hanem ha ortodox hívókról, keleti szertartású nem katolikusokról van szó, akkor az ő egyházaik előírásait, érzékenységüket is tartsuk tiszteletben. Ne kérjük tőlük a szentséget, ha ők úgy gondolják, hogy ezt a teljes közösség hiánya miatt nekünk nem adhatják meg és fordítva. A Zsinat idézett tanítása szerint a püspök a rábízottakat az Eucharisztia útján a Szentlélekben egyesíti. Az átváltoztatás szavai előtt, illetve után megtörténik az epiklézis, amely a Szentlelket hívja le a kenyérré és borra, hogy tegye azt Krisztus testévé és vérévé. A Szentlelket hívjuk a keresztvíz szentelésekor is, a megkeresztelt ember a Szentlélek templomává válik. Ezért mondja Szent Pál az Egyházat Lélek szerinti Izraelnek vagy lelki háznak. Az Eucharisztikus Kongresszus kapcsán tehát nem valamilyen liturgikus vagy jámborsági forma hangsúlyozásáról, hanem az Egyház léte kérdéséről van szó. Már Eusébius egyháztörténetében azt olvassuk, hogy Dionüsziosz alexandriai püspöknek az üldözés alatt megtiltották, hogy összehívja Eucharisziára a hívó közösséget. Ő elutasította ezt, nem engedelmeskedett neki, mert megértette, hogy a tilalom magának az Egyháznak a létét érinti. Az Eucharisztia tehát létfontosságú az Egyház számára, a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus pedig Egyházunk létének erősítője és kifejezője.

Köszönöm szépen a figyelmet!